

Lekcje ze Swietłaną Aleksijewicz

Katarzyna Żochowska

W grudniowy wieczór 2015 r. sala Akademii Królewskiej w Sztokholmie wypełniona była po brzegi. Niewysoka kobieta ukloniła się głęboko i odebrała z rąk króla Szwecji najwyższe odznaczenie w dziedzinie literatury – Nagrodę Nobla. Laureatką była Swietłana Aleksijewicz – pisarka o korzeniach białorusko-ukraińskich, choć silnie związana z Białorusią, opisująca świat w języku rosyjskim, który uznaje za najbliższy sobie. Lekcja języka rosyjskiego może być doskonałą okazją do zapoznania uczniów z twórczością noblistki.

Kim jest Swietłana Aleksijewicz? Jej ojciec był Białorusinem, matka Ukrainką, ona sama urodziła się w 1948 r. w Stanisławowie (dzisiaj Iwano-Frankiwnsk), który jeszcze kilka lat wcześniej znajdował się w granicach II RP. Wychowała się na Białorusi. Rodzice byli wiejskimi nauczycielami, ona zaś skończyła studia dziennikarskie, aby potem przez kolejnych kilka lat być korespondentką regionalnych gazet białoruskich. Choć dużą część życia spędziła na Białorusi, do tej pory nie nauczyła się posługiwać językiem białoruskim. Choć oficjalnie Aleksijewicz wypowiada się przeciwko Łukaszence, nie brak opinii, że słyszano też jej pochlebne zdania na jego temat. Jej zagorzałym przeciwnikiem jest przede wszystkim Zianon Pazniak (białoruski polityk i działacz społeczny, jeden z liderów białoruskiego ruchu narodowowyzwoleńczego), który często przywołuje wypowiedzi Aleksijewicz, twierdząc, że jest w swoich wypowiedziach zbyt łagodna.

Pisarka wiele lat spędziła na Zachodzie Europy (m.in. we Włoszech, Francji i Szwecji). Od kilku lat mieszka w Mińsku. Wielokrotnie w wywiadach podkreślała, że jej książki

były zatrzymywane przez cenzurę i czekały po kilka lat na opublikowanie na Białorusi. Po otrzymaniu Nagrody Nobla jej książki są dostępne na Białorusi, są to jednak głównie rosyjskojęzyczne edycje wydawane m.in. w Moskwie.

O sobie mówi, że jest kontynuatką dzieła białoruskiego pisarza Alesia Adamowicza (twórca m.in. *Chatyńskiej opowieści*, opisującej tragedię spalenia białoruskiej wsi przez hitlerowców w 1943 r.). Nazywana prekursorką białoruskiej szkoły reportażu, często porównywana jest do Ryszarda Kapuścińskiego (była dwukrotnie laureatką nagrody jego imienia). Na język polski zostały przetłumaczone wszystkie jej książki.

Nagrodę Nobla dla Aleksijewicz przyjęto w Rosji w różny sposób. Niektórzy zarzucali Komitetowi Nagrody Nobla, że nagrodził Aleksijewicz tylko dlatego, że występuje przeciwko Rosji. Było też sporo pozytywnych reakcji, zwłaszcza przedstawicieli środowiska literackiego, którzy decyzję Komitetu Noblowskiego przyjęli z wyrazami uznania. Jest to bądź co bądź pierwsza Nagroda Nobla dla literatury białoruskiej, a *de facto* dla pisarki, która tworzy w języku rosyjskim.

Część społeczeństwa białoruskiego ceni swoją rodaczkę (choć oczywiście Aleksijewicz ma swoich przeciwników). Jej książki (wydania rosyjskie) można kupić w niemalże każdej księgarni na Białorusi, choć ich ceny znacząco odbiegają od książek innych białoruskich autorów. Książki noblistki można też wypożyczyć w bibliotekach. W Polsce książki Aleksijewicz publikuje Wydawnictwo Czarne. Najpopularniejsze z nich to: *Wojna nie ma w sobie nic z kobiety* (2010), *Czasy secondhand. Koniec czerwonego człowieka* (2014), *Czarnobylska modlitwa* (2012), *Cynkowi chłopcy* (2015). Książki te są stale wznawiane, a przyznanie literackiej Nagrody Nobla na pewno podtrzyma zainteresowanie polskich czytelników białoruską autorką.

Aleksijewicz pisze wyłącznie reportaże. Nazywa siebie człowiekiem-uchem. Idąc ulicami, wyłapuje słowa i zdania. Swoją odczyt noblowski w Sztokholmie pisarka zaczęła od słów: *Nie stoję na tym podium sama. Są ze mną głosy, setki głosów. Zawsze mi towarzyszyły, od dzieciństwa*. Ubolewa, że wiele powieści niknie bez śladu. Jak sama podkreśla, mimo iż napisała pięć książek, czuje, że jest to jedna i ta sama książka – o dziejach pewnej utopii.

Bogactwo wątków i tematów

Twórczość Aleksijewicz, a także przeprowadzone z nią wywiady telewizyjne i prasowe stanowią znakomity materiał, który można wykorzystać na zajęciach z języka rosyjskiego. W zależności od zainteresowań grupy oraz preferencji nauczyciela, „lekcja ze Swietłaną Aleksijewicz” może być odrębnym tematem lub wprowadzeniem do różnorodnych zagadnień poruszanych na zajęciach.

Wykład noblowski

Z pewnością materiałem niezwykle ciekawym i inspirującym jest wystąpienie Aleksijewicz podczas uroczystości wręczenia Nagrody Nobla. Dla osób, które nie miały wcześniej do czynienia z jej twórczością, przemówienie to może stanowić doskonałe wprowadzenie w tematykę utworów pisarki i rodzaj jej wrażliwości. Wykład noblowski jest także ważnym tekstem, który może być punktem wyjścia do dyskusji w klasie na wiele tematów: człowiek i wojna, miłość i śmierć, życie w kraju totalitarnym.

Tekst wykładu noblowskiego
(w formacie PDF)

Jeśli grupa jest zainteresowana tematem, warto przeczytać cały tekst wystąpienia noblowskiego. Ponieważ jest on długi i odnosi się do różnych kwestii, warto, by uczniowie wcześniej mieli już za sobą jego lekturę. Grupom zaawansowanym przedstawmy tekst oryginalny, natomiast początkującym jego fragmenty, w zależności od tematu, jaki chcemy poruszyć na lekcji (biografia, wojna, utopia itd.). Jeśli mamy czas, cenne będzie także wysłuchanie przemówienia lub jego części.

Przemówienie w wersji wideo

Niezależnie od formy prezentacji wykładu noblowskiego, zwracamy uczniom uwagę na perspektywę, jaką przyjmuje w nim autorka. Jest to, pod wieloma względami nowatorska, perspektywa kobiety piszącej o doświadczeniach wojennych. Uczniowie powinni umieć wymienić przynajmniej kilka nazwisk autorów piszących o II wojnie światowej przed Aleksijewicz i spróbować ogólnie porównać te perspektywy.

Aleksijewicz zaledwie po kilku słowach wstępu zaczyna w swoim wystąpieniu cytować fragmenty własnych książek: *Wojna nie ma w sobie nic z kobiety*, *Czarnobylska modlitwa* oraz *Czasy secondhand*. Warto zwrócić uwagę na język, jakim napisane są te fragmenty wystąpienia. Autorka zachowała oryginalną treść przeprowadzonych przez siebie rozmów, bez upiększania i metafor. Zastanówmy się wspólnie, dlaczego noblistka przywołała akurat te trzy głosy, te trzy fragmenty ze swoich książek. Do jakiej historii odnosi się zacytowany fragment i o jakiej historii mówi? Na czym polega uniwersalność cytowanych fragmentów?

Jak już wspomniano, Aleksijewicz często podkreśla, że jest człowiekiem-uchem. Opisuje to w sposób następujący: *Lubię, jak człowiek mówi. Lubię pojedynczy głos człowieka. To moja największa miłość i namiętność*.

Pisarka w swoim wystąpieniu przywołuje następujące nazwiska: Szałamow, Platon, Arystofanes, Dostojewski. Dlaczego przywołuje właśnie te nazwiska? Co je ze sobą może łączyć? Jaki sposób narracji reprezentują wymienieni twórcy? Czym inspiruje się pisarka?

Uczniowie mogą też poszukiwać w przemówieniu noblowskim odpowiedzi na inne, postawione przez pisarkę pytania, np. dlaczego Aleksijewicz pisze książki o wojnie (odpowiedź znajdziemy na stronie 6. przemówienia), jaką książkę o wojnie chciałaby napisać (odpowiedź na stronie 10.), dlaczego według niej literatura rosyjska jest ciekawa (odpowiedź na stronie 11.).

Pod koniec lekcji, uczniowie mogą zaproponować temat książki, który zainteresowałby Swietłanę Aleksijewicz. Konieczne jest uzasadnienie, dlaczego noblistka miałaby zwrócić uwagę właśnie na ten temat.

Wywiad

Aleksijewicz posługuje się pięknym językiem. Jej wypowiedzi warte są wysłuchania zarówno ze względu na ich treść, jak i formę. W wywiadzie *Мозг нации* przeprowadzonym po ceremonii wręczenia Nagrody Nobla przez Michaiła Zygarę (byłego szefa telewizji Дождь), pisarka opowiada o swoim stosunku do literatury, o tematach, które zamierza w najbliższym czasie podjąć w swoich książkach, a także o swoim stosunku do polityki, wolności i demokracji.

Wywiad ze Swietłaną Aleksijewicz

Po obejrzeniu wywiadu można zaproponować uczniom ułożenie pytań do pisarki, a także zachęcić ich do przeprowadzenia wywiadu z osobą ze starszego pokolenia. Wcielenie się w rolę dziennikarza, naśladowanie pracy noblistki, może pozwolić nam odkryć talenty własnych uczniów.

Opinie o pisarce

Twórczość Aleksijewicz wzbudza bardzo skrajne reakcje zarówno czytelników, jak i krytyków. Jej zwolennicy są urzeczeni prostotą jej pisarstwa i głębokim humanizmem przepełniającym jej książki. Przeciwnicy negują przede wszystkim tematykę – według nich spuścizna ZSRR nie jest już dla nikogo ciekawa, a historie przedstawione w jej reportażach nie wymagają utrwalania. Warto przedstawić uczniom te tak różne punkty widzenia.

Materiałem, który z powodzeniem można wykorzystać także w grupach mniej zaawansowanych, jest krótki reportaż przygotowany przez Onliner Belarus, dotyczący opinii Białorusinów o Aleksijewicz. Może on stanowić znakomite wprowadzenie do omawiania tekstów noblistki.

Sonda uliczna

W przypadku grup, z którymi chcemy przedyskutować opinie o noblistce, można wykorzystać wywiady z Iriną Prochorową, redaktor naczelną pisma *Новое литературное обозрение*, oraz z pisarzem Michaiłem Elizarowem. Należy

jednak pamiętać, by uczniowie oglądając materiały, mieli świadomość uwarunkowań powstania niektórych wywiadów. Po obejrzeniu wywiadów warto podjąć dyskusję o zagadnieniach wzbudzających wątpliwości u uczniów.

Dyskusja z Iriną Prochorową

Dyskusja z Michaiłem Elizarowem

Podsumowanie

Teksty Aleksijewicz można potraktować jako niewyczerpaną kopalnię wątków i tematów do dyskusji z młodzieżą. Tematyka wojenna nie jest szczególnie lubiana przez uczniów, gdyż wojna wydaje się młodemu pokoleniu czymś abstrakcyjnym. Głos Aleksijewicz brzmi szczególnie mocno w zestawieniu z wieloma utworami o II wojnie światowej. Wykorzystajmy analizę tekstów noblistki, by spojrzeć na wojnę z innej perspektywy – perspektywy kobiety.

Katarzyna Żochowska

Ukończyła filologię rosyjską na Uniwersytecie Warszawskim, a także studia podyplomowe z wielokulturowości (UW) oraz edukację przedszkolną i wczesnoszkolną na Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie. Pracuje w Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji, w zespole programu Erasmus+ Szkolnictwo wyższe.